Rom for ulike religioner og livssyn i barnehagen

AV LAILA FELLAH

LAILA FELLAH, (f. 1971), Barnehagelærer i Grorud bydel i Oslo. E-post: lafel@online.no

Jeg er barnehagelærer og pedagogisk leder i en bydel der jeg møter et kulturelt mangfold av mennesker hver eneste dag. Barnehager er møtesteder hvor man kan arbeide med holdninger og inkludering i møte med barn, og kan være en viktig arena for kunnskapsutveksling mellom store og små. I tillegg er barnehager en arena der foresatte med ulik religiøs bakgrunn møtes. Dette kan bidra til større forståelse og kunnskap om hverandre. Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver (2011) er eksplisitt på at vi må gjenspeile det kulturelle mangfoldet som representeres i barnehagen, og ett av fagområdene vi skal arbeide med er etikk, religion og filosofi. Hvordan kan barnehagene få til dette på en god måte?

I vår praksis de siste årene har vi spurt oss selv i hvilken grad barnehagen legger til rette for at foreldre og barn med ulike religioner og livssyn kan kjenne seg trygge, inkludert og respektert i barnehagen. I hvilken grad tar personalet barns undring og spørsmål på alvor? Og hvordan ser vi barn og foreldre som en ressurs? Vi har tatt i bruk praksisfortellinger som en dokumentasjonsform, og brukt disse som grunnlag for refleksjon og diskusjon på avdelingsmøter. I tillegg har vi arbeidet med å etablere et godt foreldresamarbeid, der dialog rundt ulik religiøs og livssynsmessig tilhørighet og praksis har blitt løftet frem.

Hvordan kommer religion til uttrykk i barnehagen vår? Dette spørsmålet stilte jeg mine medarbeidere i barnehagen for cirka fire år siden. Tilbakemeldingene var forskjellige, men de fleste

mente at religion ikke hadde noe i barnehagen å gjøre. Religion hører til i hjemmet, og det er foreldre som har ansvaret for å oppdra barna i den troen de ønsker. Mente de da at religion er en privatsak? Hvis religion blir forstått som en privatsak og ikke tas opp i barnehager og skoler, vil man få lite kunnskap om hverandres religion, og dette kan skape distanse mellom barna. Religion i barnehagen handler mye om identitet. Religion er for mange ikke bare hva en tror om noe, men også en måte å leve på.

Jeg vil i det følgende løfte fram noen praksisfortellinger om hvordan den religiøse dimensjonen viser seg i barnas lek og møte med andres religiøse praksis. Jeg vil også formidle erfaringer fra arbeidet i vår barnehage, der vi har forsøkt å gi rom for et religiøst og livssynsmessig mangfold.

Å OBSERVERE OG LEKE RITUALER

To tvillingjenter (4 år), leker i "dukkekroken". Jeg blir sittende å se på jentene som drar frem alt som finnes av koppestell og utkleddningstøy. Plutselig finner den ene jenta et teppe, som hun legger pent ned på gulvet. Hun står ved enden av teppet og bøyer seg til bønn, søsteren gjør det samme.

Khadija er fra Somalia, hun har arbeidspraksis i barnehagen. Det er tid for bønn, og hun spør meg om hun kan gå ifra noen minutter. Jeg viser henne inn til et rom der hun kan be i fred. Trine (5 år) kommer løpende inn i rommet. Hun stopper brått da hun ser at Khadija sitter på kne og ber. Hun ser spørrende på

meg, og jeg sier at hun kan gå inn i rommet, hvis hun vil. Jeg forteller henne at Khadija ber til Gud, og at hun ikke må gå foran henne når hun ber. Trine står inntil veggen og observerer. Noen dager senere er Khadija igjen i det samme rommet og ber. Flere barn kommer løpende inn, og jeg hører Trine forklare de andre barna at Khadija snakker med Gud, og at de ikke skal gå foran henne mens hun ber. Barna leker bak Khadija i de få minuttene hun er i bønn.

Her er den praktiske og rituelle dimensjonen synlig. I den første fortellingen hadde jentene med seg en erfaring hjemmefra, som de tok med seg inn og lot bli en del av leken. Barna har kunnskap om rituelle handlinger innen islam som de uttrykker, og det er viktig at barnehagen gir rom for og anerkjenner barns trostilhørighet. For andre barn kan det å bøye seg til bønn være ukjent, som for Trine. Da er det viktig å møte barns spørsmål om ulike sider ved religion med åpenhet og gode svar. Da vil de lettere kunne forholde seg til det ukjente, og akseptere at det finnes ulikheter.

En annen historie:

Det var desember, og vi hadde snakket om julefortellingen på avdelingen. To av barna ble opptatt av fortellingen om Jesus og var i gang med å leke Josef og Maria i utetiden. Ali som er muslim, stod på sidelinjen og tittet på de to barna. Da spurte det ene barnet om Ali vil være med på leken. "Du kan få være Jesus hvis du vil!" Ali stod lenge uten å si noe som helst. Plutselig sa han: "Er det bare på lek?" De to andre barna kunne bekrefte at det bare var på lek. Da nikket Ali, og trådte inn som Jesus.

Denne fortellingen viser hvordan et barns tenkning om lek og sin egen religiøse tilhørighet kan være en hjelp til å løse mulige konflikter det kan støte på i lek som denne – som er tydelig relatert til noen andres religion. Jesus er en viktig profet i islam, og dermed ikke en person Ali uten videre kunne «være» eller identifisere seg med.

Jeg har kjennskap til at Ali kommer fra et hjem der familien praktiserer islam nøye, og at Ali lærer mye om islam både i familien og i moskeen de ofte går til. I tillegg går Ali på koranskole. Jeg tenker at for Ali var det viktig å få bekreftet at han skulle være Jesus på "lissom". Han har blitt lært opp til å vise stor respekt for alle profetene i islam, og var dermed usikker på om det å være Jesus var riktig eller galt. Kjennskap til islam gav meg muligheten til å forstå Alis reaksjon da han ble spurt om å være Jesus. Det gav meg tolkningsgrunnlag og mulighet for å forstå Alis dilemma og valg.

FORTELLINGENE

Barn er glad i fortellinger og mystikk, og det finnes mange fortellinger om profeter og religionsstiftere. I vår barnehage opplever vi at mange barn begeistres av å høre gudefortellinger fra hinduismen, som for eksempel om Hanuman Apemannen og Ganesha.

Det etiske aspektet kommer til uttrykk i flere religioner, som for eksempel læren om hva som er rett eller galt. Den gyldne regel om at du skal elske din neste som deg selv finnes i stort sett alle religioner og viser en likhet mellom de ulike religionene.

Å synliggjøre de ulike religioners fysiske uttrykk i barnehagen, kan gjøres på ulike måter. Jeg har god erfaring med å synliggjøre religiøse gjenstander i barnehagens rom. Dette er med på å skape undring og forståelse rundt fortellinger som barna har blitt kjent med. Som for eksempel da jeg fortalte en barnegruppe om hvordan Ganesha fikk elefanthode – da kunne barna knytte fortellingen til et bilde som de gjentatte ganger hadde sett henge i barnehagen. Vi har også en høytidskalender med ulike symboler og bilder av moskeer, templer og kirker.

Winje skriver om høytidskalender i boken Høytidsmarkering i barnehagen (2010). Den materielle dimensjonen (Eidhamar (2002), viser til religionsforskeren Ninian Smart som har

satt opp en liste over sju ulike dimensjoner ved religion) kommer da til uttrykk i barnehagen og er med på å skape nysgjerrighet og undring. Også den narrative og mystiske dimensjonen ser vi spiller en stor rolle i barnehagesammenheng.

HØYTIDSMARKERINGER

I Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver (2011) er høytidsmarkeringer en viktig arbeidsmåte. Høytidsmarkeringer kan fremme større kunnskap og forståelse om religion, etikk og filosofi som en del av vårt samfunn. I tillegg kan denne arbeidsmåten bidra til at enkelte barn opplever egen identitet som viktig, og at de blir sett på som en ressurs i barnegruppen (Winje 2010).

For noen år tilbake opplevde personalet i min barnehage at mange foreldre ikke ønsket at deres barn skulle delta i adventsamlingen i barnehagen. Over halve barnegruppen fikk ikke delta på julegudstjenesten i kirken, og mange hadde fri i nesten hele desember måned. Personalet drøftet hvorvidt vi skulle markere julen i barnehagen. Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver er tydelig på at barnehagen skal bidra til at barna får kjennskap til kristne høytider og tradisjoner (2011:47). Å legge vekk julen var derfor ikke et aktuelt valg.

Løsningen for vår barnehage var heller å tone ned forskjellige juleaktiviteter. Månedsplassen for desember var i utgangspunktet full av dem. Juleverksted med julehemmeligheter, julemat, julekos, nissefest, Luciafest, julebakst, adventssamlinger og julebudskap i kirken. Hva ville barnehagen med alle aktivitetene? Ville vi ha dem når de virket ekskluderende? Målet var at barna skulle få kjennskap til den kristne høytiden, men ikke drukne i den. Derfor valgte vi å dempe julefokuset i desember måned. Barnehagen lagde fortsatt gaver, men fordi det stod formingsaktivitet på månedsplassen i stedet for juleverksted, ble barna friere til å velge hva

de ville lage. I adventsamlingene la personalet vekt på de kristne grunnverdiene, som også kommer til uttrykk gjennom mange religioner og livssyn (Rammeplanen 2011). Likeverd og respekt er noen av verdiene som også er forankret i menneskerettighetene. Ved å løfte frem disse verdiene i tråd med julens budskap, ble det større rom for deltagelse i samlingene våre. Personalet fortalte julebudskapet i en samlingsstund, med mål om at alle barna skulle lære om høytiden. Som Winje (2010), vektla vi en tosidig hensikt med aktiviteten: "Noen barn skal få oppleve bekreftelse og lære om egen religion og kultur, og andre skal oppøve respekt og lære om andres religion". Med denne tanken laget vi en ny tradisjon på vår avdeling og startet med å markere alle de religiøse høytidene som var representert i barnegruppa. Vi ønsket ikke å fjerne det som har med norske tradisjoner å gjøre, men vi ville tilføye noe mer.

Religionstilknytningen til barna er viktige, og de fleste gleder seg til å markere høytider. Ved å jobbe systematisk med høytidene, kan man skape rom for glede og undring rundt de ulike religionene som er representert i barnegruppa. Høytidsmarkeringene er ikke en religiøs aktivitet, men en pedagogisk aktivitet som bør være en selvfølge i barnehagene. Det er viktig å påpeke at vi ikke feirer en høytid i barnehagen, men derimot markerer den. Vår opplevelse er at personalgruppen ofte er usikker på hvordan en religiøs høytid i barnehagen kan markeres. Dette kan skyldes at man har for lite kunnskap om høytiden eller at man er redd for å formidle noe galt i henhold til religionen. Mange velger derfor en enkel løsning som fest, pene klær, mat og dans til etnisk musikk. Min erfaring er at foreldre stort sett ønsker å bidra med informasjon rundt tro og høytid. Med et godt foreldresamarbeid og kunnskap om de religiøse høytidene, kan personalet bidra til læring og aksept for hverandres trostillørighet.

DE HELLIGE ROM

Personalet hadde også diskusjoner om kirkebesøk. Flere foreldre ønsket ikke at deres barn skulle delta, og barnehagen måtte finne et annet alternativ for barna. Personalet ønsket at barna skulle få oppleve hellige rom i forbindelse med den kristne høytiden. Presten i kirken hadde lagt opp til lek knyttet til julens budskap, der personalet og barna lekte seg inn i fortellingen om Jesu fødsel. Dette var på ingen måte forkynnende, men hvordan kunne vi få alle foreldre til å se det? Personalet konkluderte med at foreldre ville få større forståelse og aksept hvis barnehagen besøkte flere ulike hellige rom. Barnehagen ville besøke ulike hellige rom i forbindelse med markering av høytidene som var representert i barnegruppa.

Informasjon til og dialog med alle foreldrene, førte til at flere samtykket til at barna deres fikk besøke kirken i julemåneden. Vi tydliggjorde at besøkene innbar formidlig og kjennskap til de ulike livssyn og religioner som er representert i barnegruppen. Dette er fordi vi vil at barna skal utvikle toleranse og interesse for hverandres bakgrunn, uansett kulturell og religiøs eller livssynsmessig tilhørighet. De skal få kjennskap til tradisjoner knyttet til de høytidene som er representert i barnegruppen. (Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver 2011)

Vi besøkte hindutempelet i forbindelse med Tai Pongal og moskeen rundt høytiden Id al-fitr. Vi opplevde at alle barna ble med på besøk til moske og tempel, og at enkelte barn var en god ressurs både for de andre barna og for personalet. Flere av barna har tidligere vært i moskeen, tempelet eller kirken sammen med foreldrene, og kunne bidra med sine erfaringer.

KAN RELIGION KOMME TIL UTTRYKK I BARNEHAGEN UT OVER HØYTIDENE?

Det kunstpedagogiske perspektivet kan aktualiseres i møte med de hellige rom. Der finnes spennende kunst og utsmykninger som man kan samtale om med barna. Dette gir inntrykk som kan inspirere barna når de arbeider videre med opplevelsen gjennom ulike estetiske uttrykksformer i barnehagen. Winje (2010) skriver at man i noen barnehager forbereder barna til de ulike høytidene som kommer, gjennom bøker eller gjenstander som er tilgjengelig eller synlige på avdelingen. Dette skaper nysgjerrighet hos barna. Hos oss har vi valgt å synliggjøre hele året, ikke nødvendigvis bare rett før en høytid. Barn kan få oppleve kunst, musikk og gjenstander knyttet til religion som en del av barnehagens virksomhet. Dette kan være med på å gjøre religion og tro til noe allment i barnehagen. Kanskje vil foreldre også føle tilknytning til barnehagen på en annen måte. Foreldre og barn kan muligens kjenne seg akseptert og respektert for sin trostilhørighet, identifikasjonen styrkes, og kanskje kan man oppleve en tydeligere sammenheng mellom hjem og barnehage. Barna i barnehagen vil da få mer generell kjennskap til de ulike religionene ved at de konkretiseres i det fysiske rommet til enhver tid. Ett eksempel på synliggjøring er pynt og utstyr til jul, Lucia og påske, som barnehagene ofte samler i egne kasser. Våre kasser var synlige på en hylle i avdelingen. Da jeg hadde besøk i barnehagen av min studieveileder, stilte han seg undrende til at vi ikke hadde egne kasser for blant annet Id og Tai Pongal. Spørsmålet fikk personalet til å reflektere over hva barnehagen viste utad til foreldre. Hvilke høytider markerer vi? Og hvilke høytider mener barnehagen er viktig å markere? Etter å ha lest om de ulike høytidene og fått informasjon av foreldre, laget vi oss egne kasser som rommet innhold til markering av flere høytider.

I det daglige arbeidet dreier det seg også om samtaler og undringene personalet har sammen med barna. Mange barnehageansatte kan oppleve dette som vanskelige tema og litt farlig å snakke om. Men ved å se barnas og foreldrenes ressurser, kan vi skape et godt felles grunnlag for åpenhet rundt religion. Et eksempel er en historie fra min barnehage:

Thea (4 år) syntes moren til Mehmet er vakker, og hun spør meg hvorfor hun har sjal rundt hodet. Jeg kan fortelle henne at moren til Mehmet er muslim, og at mange muslimske kvinner bruker sjal. Noen dager senere kommer Thea til barnehagen med sin mor. Thea har tatt et vakkert rosa skjerf på hodet, og moren forteller med et smil at Thea har konvertert til islam. Moren spør min kollega fra Pakistan om han kan lære henne litt om islam. Thea var muslim i cirka to uker.

Moren til Thea var trygg på sitt livssyn, og ønsket at hennes barn skulle få kunnskap og erfaring om en annen religion. Barnehagen skal legge til rette for at barn skal få uttrykke sine religiøse erfaringer i barnehagen, og personalet må bekrefte og følge opp barnas uttrykk. Dette betyr ikke at barnehagen skal ta ansvar for barns religiøse oppdragelse, men å være bekreftende hvis barna tar opp religiøse temaer.

Disse uttrykkene kan vi også møte gjennom spørsmål om Gud, hva som skjer etter døden og andre religiøse undringer. Jeg mener det er viktig at personalet har gode kunnskaper om barnets trostilhørighet og reflekterer over hvordan vi samtaler med barn om det. Det betyr ikke at personalet må bringe disse temaene opp for barna, men det betyr å ikke ignorere dem når barna spør. Et barn som spør, har krav på å bli tatt alvorlig – men det betyr ikke at personalet sitter med de riktige svarene. En 5-åring spurte meg om hvordan Gud ble skapt. “Hvem skapte egentlig Gud?” Jeg tenkte litt og spurte barnet hva hun trodde. Hun

hadde mange tanker om dette. “Kanskje Gud først var en stor skinnende stjerne, og deretter eksploderte stjerna og ble til Gud”. Hva svarer man til dette? Barn kommer ofte med undrende og filosofiske spørsmål og man skal være bevisst hvordan man svarer.

Jeg gjorde meg en refleksjon da jeg observerte en barnehagelærer som sammen med en barnegruppe hadde funnet en død mark og var i gang med en begravelse. Et av barna spurte om marken kom til himmelen eller til helvete, nå som den var død. Barnehagelæreren svarte med å si at det ikke finnes noen helvete, men at det kun finnes himmel. Jeg antok at dette var et vanskelig tema for barnehagelæreren, så hun valgte å snakke om det som var positivt. Men for mange barn kan dette være forvirrende. Forestillinger om himmel og helvete finnes innenfor både kristendom, jødedom og islam, og jeg vet av erfaring at mange foreldre formidler sin tro om himmel og helvete til sine barn. Denne samtalen med barnehagelæreren kan skape en indre uro hos barna, og foreldre vil få liten tiltro til personalet i barnehagen. Undring er en fin ting, og man trenger ikke bestandig å ha alle svarene. En kan undre seg sammen med barna.

Også i det daglige arbeidet med barn som er i konflikter med andre barn og i arbeid med sosial kompetanse og empati, er det mange gode religiøse historier vi kan fortelle. Mange av fortellinger fra kristendommen, islam og andre religioner handler om troen på det gode og om gode gjerninger.

SAMARBEID MED FORELDRE OG FORESATTE

Ofte har jeg opplevd at foreldre og foresatte blir kategorisert etter nasjonalitet eller religion. Men muslimer er ingen ensartet gruppe, og heller ikke hinduer, kristne eller ateister er det. Det er derfor viktig at vi blir kjent med hvert enkelt barn, og deres foreldre. De kan ha tilknytning til ulike land med ulike språk, kulturer og tradisjoner. Deres

bakgrunn og personlighet preger hverdagslivet (Gjervan mfl. 2006). Det er derfor viktig at personalet i barnehagen blir kjent med hver enkelt familie, og får vite hva som er viktig for dem. Jeg har god erfaring med å ta opp dette som tema på førstegangsamtale med foreldre i barnehagen. Da viser jeg til fagområdet etikk, religion og filosofi i Rammeplanen for barnehagens innhold og oppgaver (2011), og forteller om hvordan vi arbeider med fagområdet på vår avdeling. Ved å ha en åpenhet, interesse for og en anerkjennende væremåte, kan vi bidra til å skape trygghet i samarbeidet. Foreldre blir sett på som en ressurs, og kan bidra med kunnskap om egen tro og egne tradisjoner.

LITTERATUR

- Eidhamar, G. L. (2002). *Små mennesker – stort mangfold religioner og livssyn i barnehagen*. 4.opplag 2007. Kristiansand: Høyskoleforlaget AS
- Gjervan, M., Andersen, E.C. og Bleka, M.(2006) *Se mangfold! Perspektiver på flerkulturelt arbeid i barnehagen*. 3. opplag 2008. Oslo: J.W. Cappelens Forlag AS
- Kunnskapsdepartementet (2011). *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver*. (2. Utgave).
- Winje, G. (2010). *Høytidsmarkeringer i barnehagen*. Kristiansand: Høyskoleforlaget AS